

Niek Scheps, **Weersta vanaf het begin maar slechts met het geesteszwaard. Het verzetswerk van J.H. Scheps 1940-1945** (Amsterdam: Aksant, 2011, 377 pp., ISBN 978 90 5260 369 8); Maarten van Buuren, **De afrekening. Ontmaskering van het gewapend verzet** (Nieuwe uitgebreide editie; Rotterdam: Lemniscaat, 2011, 355 pp., ISBN 978 90 477 0411 9); Evertjan van Roekel, **Jongens van Nederland. Nederlandse vrijwilligers in de Waffen-SS** (Houten, Antwerpen: Spectrum, 2011, 223 pp., ISBN 978 90 0030 118 8).

Loe de Jong beschrijft in zijn *Het Koninkrijk der Nederlanden J.H. Scheps (1900-1993)* als 'een Christen-socialist en een onverzettelijk man'. Daar is niets te veel mee gezegd en uit de studie van zijn neef, Niek Scheps, blijkt dat ook. De onverzettelijkheid blijkt uit zijn activiteiten vóór de oorlog als 'zeepkistspreker' en als 'ombudsman' en zijn pleidooi voor vrijdenkers en tegen het fascisme. Tijdens de oorlog zou Scheps, eigenaar van een kleine drukkerij, tientallen brochures schrijven (meer dan 100.000 exemplaren) die alle tegen de NSB, het Nationaal Front en de bezetter waren gericht. Scheps bleef vanaf het begin een verschil maken tussen Duitsers en nationaalsocialisten (Duitsers en Nederlanders). Zo beschouwde hij bijvoorbeeld het Verdrag van Versailles als 'Frans-Engelse roofpolitiek' (340). Hij drukte ze openlijk, want hij wilde openlijk voor zijn beginselen uitkomen en het waren hartstochtelijke oproepen tot geestelijk verzet. Hij was principieel tegen gewapend verzet, want hij was principieel tegen wapens en het ging om 'een geestelijke oorlog'. Dat uitte hij ook in talloze spreekbeurten die hij overal in het land hield. De *Sicherheidsdienst* wist wat hij deed en Scheps werd ook verschillende keren verhoord, maar hij zag dat als interessante en principiële discussies. Begin 1944 werd hij gearresteerd en kwam terecht in het Huis van Bewaring in Amsterdam, waar de SD hem voorlegde dat als hij zou beloven niets meer te schrijven, hij zou worden vrijgelaten. Scheps weigerde, want hij wist dat hij toch zou gaan schrijven en dan zou hij zijn erewoord hebben gebroken. Zijn weigering wekte niet alleen verbazing bij de SD, maar ook bij zijn medegevangenen. Hij werd overgebracht naar het concentratiekamp Amersfoort, maar werd daar eind februari 1945 opeens vrijgelaten en na korte tijd ging hij weer publiceren.

Over een familielid schrijven is een hachelijke zaak, zeker als je dat familielid zeer bewondert zoals de auteur duidelijk doet. Deze studie had een proefschrift moeten worden, maar de auteur overleed vóór de voltooiing ervan. Toch is het geen hagiografie

geworden, want de auteur wijst op de negatieve kanten van de compromisloze, principiële en openlijke strijd van Scheps, 'Daardoor plaatste hij zichzelf buiten de gruwelijke werkelijkheid van een oorlog en zeker een oorlog tegen deze vijand' (360). Na de oorlog zou Scheps enige keren wethouder in Zeist worden en zat hij namens de PvdA van 1946 tot 1967 in de Tweede Kamer.

Maarten van Buuren, auteur van *De afrekening. Ontmaskering van het gewapend verzet* (2011) blijkt ook familieconnecties met zijn onderwerp te hebben, want diverse familieleden hebben in het verzet in het Westland gezeten. Zij waren 'goed', in tegenstelling tot andere verzetsstrijders. Aan de hand van een aantal voorbeelden 'bewijst' de auteur dat enkele leden van een Knokploeg in het Westland zich schuldig hebben gemaakt aan misdaden. Geen gewone misdaden, maar roofovervallen op eerlijke boeren, niet om onderduikers te helpen, maar voor eigen gewin. Zelfs na de oorlog gaat dat door, want op 8 mei 1945 wordt een NSB'er, Lein Francke, zodanig mishandeld door een commandant van een Knokploeg, Piet Doelman, dat Francke komt te overlijden. Het moge duidelijk zijn; Doelman en zijn kornuiten zijn gewone criminelen. En dat is nooit naar buiten gekomen, omdat er een 'mythe van het gewapend verzet' ontstond. Van Buuren wil dat recht zetten: 'De werkelijkheid van het gewapend verzet – die voor een belangrijk deel bestond uit geweldpleging, onderlinge rivaliteit van bendeleiders, gewapende roofovervallen en liquidaties – is verdraaid, geïdealiseerd en in christelijke zin gemythologiseerd' (13).

Grote woorden en de auteur laat niet na te melden dat zijn verhaal 'geheel op feiten is gebaseerd' en zelfs dat hij 'feitelijke bronnen' gebruikt. Ook in de tekst gebruikt hij vaak het woord 'bronnen', zoals bij 'Op basis van de bronnen veronderstel ik dat de buit verdeeld werd onder de leden van de knokploeg'. Welke bronnen dat zijn, komt de lezer helaas niet te weten. Naast veronderstellingen, regelrechte fantasie en de eigenzinnige interpretatie, is er ook bijzonder veel op het bronnengebruik aan te merken. De 'Verantwoording van de bronnen' (60 van de 300 pagina's) is buitengewoon merkwaardig. In plaats van het noemen van de bron, de pagina van een boek of een archiefnummer, zijn de bronnen kleine verhaaltjes geworden van soms meer dan een halve pagina. En wat moet de lezer met verwijzingen als 'Bron: diverse verklaringen in ...'? In het Westland is veel te doen geweest om het boek; soms terecht, soms ten onrechte en Van Buuren heeft kennis kunnen nemen van al die kritiek. Je zou verwachten dat daar iets van zou doorklinken in de tweede druk, de 'nieuwe uitgebreide editie'. Niets daarvan, de auteur vindt dat zijn 'verhaal van a tot z overeind is gebleven – en dat is ook geen wonder, want ik heb veel tijd en zorg besteed aan het onderbouwen van alle genoemde feiten met bronnen die ik in landelijke, regionale en plaatselijke archieven heb nagetrokken'. Veel tijd en zorg; dan moet het wel waar zijn, is de boodschap. De auteur eindigt de herdruk met een buitengewoon larmoyante nabeschuiving, getiteld 'Dodenherdenking', waarbij hij uitgenodigd is om in het voormalig concentratiekamp Vught over zijn boek te debatteren. Hij haalt uit naar diegenen die zijn werk bekritiseerd hadden en krijgt bijval van zijn publiek, 'nakomelingen van gefusilleerde verzetsmensen'.

De volgende zin laat mijns inziens duidelijk zien dat *De afrekening* eigenlijk een roman is, losjes gebaseerd op ware feiten is en geen geschiedschrijving. 'Ik neem het verhaal van Blonde Gré dan ook met een schepje zout, maar ik laat het niet weg omdat het zo'n mooi verhaal is en omdat het in de loop van de tijd deel is gaan uitmaken van het verhaal van de bevrijding van Piet Doelman' (173).

Een nieuw boek over Nederlandse Waffen-SS'ers, drie jaar na het succesvolle (zesde druk!) *Voor Führer, volk en vaderland* van Sytze van der Zee, is dat niet te veel van het goede? De auteur van *Jongens van Nederland*, Evertjan van Roekel, vindt van niet, omdat hij gebruik maakt van acht dagboeken van betrokkenen. Het lijkt niet veel, maar de dagboeken worden mooi ingebed in de geschiedenis van het regiment Westland, de divisie Wiking, het Vrijwilligerslegioen Nederland en de Landstorm Nederland. Allemaal organisaties, opgericht om de Duitse bezetter van Nederland gewapenderhand bij te staan. Via de dagboeken wordt nagegaan wat de achtergronden van deze vrijwilligers zijn en de motivering van hun keuze, waarbij eerdere onderzoekers al tot de slotsom waren gekomen dat de vrijwilligers eigenlijk uit alle lagen van de bevolking kwamen. 'Wat de exacte beweegredenen dan ook geweest zijn, de vrijwilligers hebben gemeen dat zij allen waarschijnlijk nooit hebben overzien wat de uiteindelijke gevolgen van hun keuze voor de Waffen-SS zouden zijn', aldus de auteur. Het was van voren af aan duidelijk dat de strijd in het oosten, ingezet op 22 juni 1941, niet een gewone veroveringsoorlog zou worden. Het was een strijd tegen het communisme, tegen Joden en andere 'Untermenschen', waarvoor geen genade zou gelden. Het uitroeien van deze groepen was een normaal onderdeel van de strijd aan het Oostfront, waar met name Waffen-SS'ers, maar ook 'gewone' Wehrmachtsoldaten aan meededen. Maar de Waffen-SS'ers waren al tijdens hun opleiding 'extreem ideologisch geïndoctrineerd', waarbij het belangrijkste de superioriteit van het Germaanse ras was en het recht, nee de plicht, om over minderwaardige volkeren te heersen.

De auteur beschrijft aan de hand van dagboekfragmenten hoe de Waffen-SS'ers van 'gewone' soldaten uitgroeiden tot fanatieke vechtmachines, die het oorlogsrecht aan hun laarzen laptten door bijvoorbeeld het doodschieten van Russische krijgsgevangenen. Vandaar was de stap naar het vermoorden van Joden een kleine, een stap naar extreme radicalisering. Hun hoofddoel was en bleef vechten en de Holocaust deden ze er naast, 'een noodzakelijke bijzaak', zoals de auteur meldt. Het laatste, en wel erg korte deel, gaat over de belevenissen van de Waffen-SS'ers in de naoorlogse interneringskampen, waar zij, zeker in het begin, allesbehalve netjes werden behandeld. In een 'Reflectie' poogt de auteur om deze vrijwilligers in de Waffen-SS niet meer zwart-wit te beschrijven, maar op een objectievere wijze. Over de positie van deze vrijwilligers zou onder historici en in de algemene publieke opinie 'discussie bestaan'. Nu zou er een meer genuanceerde kijk op deze mensen mogelijk zijn en de auteur poogt dat door middel van hun zelfbeelden, neergelegd in hun dagboeken. Het is volgens hem 'historisch van belang en vernieuwend', dat nu duidelijk geworden is dat Nederlandse Waffen-SS'ers onderdeel van de Holocaust zijn geweest. Maar hij nuanceert dat ook weer door te melden dat die

Jodenvervolging slechts 'bijzaak in een veel groter geheel was'. De auteur komt er niet uit en zijn conclusie dat de Nederlandse Waffen-SS'ers meer waren dan eenvoudige frontsoldaten, kan nauwelijks een nieuw geluid worden genoemd. De krampachtige pogingen om het woord 'fout' niet te gebruiken, maken het er niet beter op; "Foute jongens van Nederland" zou toch echt de juiste titel voor dit boek zijn.

David Barnouw, NIOD. Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies